

Úvod

Od komunistických let se v Česku běžně mluví o emigrantech. Tento pojem zahrnuje různé druhy těch, kteří z jakéhokoliv důvodu Československo, nebo dnes Českou republiku opustili a nadlouho nebo natrvalo se usadili v cizině. Emigrace zahrnovala dříve víceméně připravený odchod z vlasti, nejčastěji za moře, kde emigrant chtěl nadobro zůstat a vybudovat si novou existenci. Uprchlík nebo vyhnanec neměl často na vybranou, byl rád, že nějaká země ho přijala a dala mu možnost se zde usadit. Exulant byl ten, který opustil svou zemi, aby v cizině pracoval na změně politického systému doma. Samozřejmě, že skoro nikdo, kdo odešel, nespadal čistě do jedné z jmenovaných kategorií. Někteří byli pronásledováni nebo nuceně odešli, aby zachránili svůj život a existenci. Mnozí se rozhodli odejít, protože už měli dost života v diktatuře, byli i takoví, kteří odešli z touhy po dobrodružství nebo pro lepší uplatnění a lepší výdělek v cizině, možnost volného výběru studia atd. (E)migrace je všech časů. I dnes odcházejí Češi do ciziny, očekávající se v cizině nadlouho nebo natrvalo usadit. Díky moderním možnostem mohou se však zase vrátit, když nepotkali co očekávali, nebo na svátky nebo dovolenou si zajedou na návštěvu k rodině domů. Jsou to emigranti nebo migranti? Někteří krajané se po r. 1989 vrátili do Čech a tam zůstali. Emigrovali zpět do vlasti?

Často se dává důraz jen na politické faktory. Avšak vedle politických faktorů hrají v každém exilu/emigraci roli i ekonomické, kulturní a osobní (charakterové) faktory. Každý, kdo odešel, i jako exulant, musel se nejdříve postarat o svou materiální existenci, živit rodinu a až ve volném čase (zbýval-li mu) nebo až po penzi se zabírat exilovou prací, v případě, že to v nové zemi bylo dovoleno. Musíme si uvědomit, že hlavně v letech padesátých a šedesátých minulého století, v době studené války, se zpravodajské západní služby zajímaly o situaci v Česku nebo chtěly mít určitou kontrolu nad skupinou politických běženců a to ze všech zemí totalitních systémů. Není divu, protože naopak i zpravodajské služby totalitních států vykonávaly svou činnost na Západě a nejsnadnější bylo tuto činnost uskutečňovat pomocí zde žijících uprchlíků a emigrantů.

Komunisté demonizovali české emigranty z různých důvodů. Bylo to nesmyslné, tak jako by bylo nesmyslné českou emigraci idealizovat. Možná dnešní doba není ještě zralá pro víceméně objektivní, kritický rozbor tohoto historického období, protože naše generace nemůže jinak než být subjektivní. I můj pohled na naši emigraci v Nizozemsku není víc než osobní, subjektivní pohled, i když jsem se snažil zachovat co největší odstup. Je jistě víc důvodů, proč poslední čas je v České republice takový zájem o český exil a českou emigraci. Pro naši generaci, která od poslední světové války byla nucena nebo zvolila mimo republiku žít, je to zajímavé téma, hlavně pro psychologické „zpracování“ tohoto osobního údělu. Pochybuji však, že toto téma je zajímavé pro mladou českou generaci. Člověk musí hledět do budoucnosti a co bylo přenechat historikům. Nevěřím ani, že mladá generace se může nějak z našich emigrantských zkušeností poučit.

Exil po roce 1948

Nizozemský deník NRC, 28. února 1948

Po přijetí nové vlády řekl Beneš: „Přijal jsem odstoupení členů minulé vlády a dekret uznání nové vlády podepsal. Pane ministerský předsedo, vy jste právem řekl, že nebylo lehké udělat

toto rozhodnutí. Naopak, jak jste sám řekl, bylo to pro mě osobně velmi těžké. Dlouho a velmi hluboce jsem o krizi přemýšlel. Došel jsem k závěru, že bylo nutné akceptovat vaše návrhy... a nutné stát vést a spravovat. Vy chcete státní věci uvést do nových cest a do nové formy demokracie. Přeji vám a naší zemi, aby to přineslo štěstí.“

Začátkem března 1948 řekl bezpartajní ministr Jan Masaryk, že jeho srdce se svírá, když slyší o lidech, kteří začali odboj proti nové vládě. „Odboj proti Hitlerovi – ano. Ale odboj proti našim vlastním bratrům, proti naší republice – to nikdy.“ Masaryk označil Německo jako „náš věčný nepřítel“. Svazek se Sovětským svazem je pro nás prospěšný. A musíme být vděční, že nás chtějí po svém boku!, řekl Masaryk. (NRC, 5. března 1948)

Také nestraník generál Svoboda, ministr obrany, prohlásil, že Československo zůstane věrné Sovětskému svazu a jeho spojencům. Bolševizace Československa novou vládou rychle pokračovala. Žurnalisté, zaměstnanci ministerstva, docenti a profesori na univerzitách, političtí představitelé, diplomati, funkcionáři v odborech a továrnách atd. byli propuštěni, protože „jejich názory nebyly v souladu s politikou Národní Fronty“. Gottwald, komunistický ministerský předseda, řekl na shromáždění 100.000 zemědělců Na Václavském náměstí, že bude okamžitě uskutečněno rozdělení půdy těch, kteří vlastní víc než 50 hektarů. Popřel, že vláda chce vytvořit zemědělská družstva. „Když někdo takového něco tvrdí, musíte ho vyhnat...“ Zdeněk Nejedlý, komunistický ministr školství, prohlásil, že ve všech školách bude umístěn portrét Stalina. Také budou vydány nové knihy o politické výchově. Profesorům a učitelům řekl, že výchova musí být „politická“, tak jako v armádě. (NRC 28. 2. 1948). Nejen těmito čistkami, ale i obyčejným terorem (smrt Masaryka, partizánských velitelů a j.) se snažili komunisté svou moc konsolidovat.

Vyvstala trapná situace. Už rok po odsunu sudetských Němců do Německa a do Rakouska tam přišli první čeští uprchlíci, kteří žádali o pomoc a ochranu před vlastní vládou.

Už 4. března 1948 prohlásil velvyslanec Československa v Haagu, že neuznává novou Gottwaldovu vládu jako legální vládu v souladu s demokratickými principy, která připraveným pučem proti velké většině československého lidu získala moc.

„Vítězný únor“ v Praze byl velkou většinou Holanďanů odsouzen a hned po příjezdu prvních českých a slovenských uprchlíků vzniklo zde několik pomocných organizací. Češi a Slováci, kteří v Nizozemsku bydleli nebo sem přišli hned po únoru 1948, založili spolek „Náš prezident Osvoboditel – T.G.Masaryk“. Předtím existovaly v Nizozemsku dva krajanské spolky, které pro nezájem členů zanikly. Předsedou nového spolku se stal bývalý velvyslanec Karel Erben. Členy se staly také někteří studenti-uprchlíci. Odchodem Erbeny do Radia Svobodná Evropa do Mnichova a jiných členů do zahraničí spolek krátce na to zanikl.

Jedni z prvních uprchlíků v Nizozemsku byla skupina asi dvaceti českých a slovenských studentů. Byli mladí, politicky zanícení událostmi ve vlasti, a nechápali, jaké chování se od nich v tehdejší tradiční, měšťanské, nizozemské společnosti očekává.

Bývalá manželka velvyslance B.Srbová-Erbenová spolupracovala intenzivně s Jozefem Jostenem v Londýně. Pokusila se o vydání holandské edice Jostenova anglického bulletinu Information Service of the Free Czechoslovakia, avšak pro neznalost holandského jazyka její pokus rychle ztroskotal. Erbenová odešla již v r. 1952 do RFE do Mnichova.

Je vhodné si uvědomit, že kulturní rozdíl mezi Nizozemskem a nových českými slovenskými uprchlíky byl velmi velký. Nizozemsko bylo válkou a okupací poměrně poškozeno a Nizozemci se snažili společným úsilím zahltit stopy války. Kalvinistická střídmost byla prohloubena i útrapami a hladem občanů posledního půl roku války. Společnost byla přísně rozdělena podle náboženských a ideologických směrů. Všechny organizace masových sdělovacích prostředků, sportovní a společenské, byly tradičně takto rozděleny. Děti si hrály společně na ulici až do školního věku, pak navštěvovaly jen určitou (katolickou, protestantskou, sekulární) školu a měli jen přátele stejného vyznání. O vedení státu, zahraniční i vnitřní politice rozhodovala poměrně omezená vrstva společensky úspěšných, často zámožných lidí „z dobrých rodin“. Nizozemské přísloví, kdo se jednou v chudobě narodil, nebude nikdy zámožným či vlivným (als je voor een dubbeltje geboren bent wordt je geen kwartje), mělo tehdy jakoby všeobecnou platnost. Toto přesvědčení bylo zakořeněno i v kalvinistické víře o předurčení člověka Bohem. Až do třiceti let potřebovaly děti svolení rodičů k sňatku, v případě jiného náboženství partnera mohly požádat královnu o povolení. (Dnešní původně argentinská manželka korunního prince musela parlamentu přislíbit, že jejich děti budou vychovány v protestantské – hervormde – víře a budou členy této církve).

Opravdová politika se dělala více v zákulisí než veřejně a v parlamentu (v kuolárech). Děti malých obchodníků a dělníků neměly na studie ani pomyšlení. Řekl bych, že co se společenského vývoje týče, byli čeští studenti mnohem vyspělejší a otevřenější.

Českoslovenští uprchlíci byli zde dobře přijati a dostali dobré možnosti vystudovat (např. díky stipendiím organizace U.A.F.) nebo získat dobrou práci (hlavně uprchlíci protestantského původu), ale očekávalo se od nich, že zůstanou politicky neaktivní. Nizozemsko mělo dost svých problémů (policielní akce v Nizozemské Indii atd.).

Už v r. 1951 bylo založeno sdružení T.G.M. Pořádala se zábavná setkání, která mnozí uprchlíci rádi navštěvovali, neboť ne jeden z nich se cítil osamocen a trpěl steskem po domově. Většina viděla Nizozemsko jen jako přechodnou zemi před emigrací do zámoří, což se také často stalo. Předseda spolku Remeš odešel v. 1952 do RFE do Mnichova a předal předsednictvo jednomu z nových studentů, což nebylo úspěšné. Spolek brzo pro nečinnost zanikl. Mladí studenti chtěli spolek radikálně změnit, modernizovat. Ještě dlouho jim starší krajané vyčítali, že spolek rozbili (dokonce prý utekli i s kasou spolku) a odradili je od dalšího spolkaření.

Po návratu Remeše v r. 1954 byl na návrh jednoho Holanďana, přítele a znalce Československa, založen nový spolek, Komité svobodných Čechoslováků v Nizozemí. Remeš se stal jeho předsedou a byl také Valkem, znalcem a přítelem Československa, jmenován členem výboru a pokladníkem organizace uprchlíků různých národností v Nizozemsku (Stichting Federatie voor Vluchtlingenhulp, později FOVINu). Nový spolek se snažil věnovat kulturním a sociálním zájmům, dnes bychom řekli staromódním způsobem a sdružovat krajané ve společném národním uvědomění. Pořádaly se sbírky obnošeného šatstva a potravin pro československé uprchlíky v Německu, přednášky o politické situaci v Československu a organizovala se setkání u hrobu Komenského v Naardenu. Pro nespokojenost Remeše s udělováním mnohem větší finanční subvence polským a maďarským uprchlíkům se funkce ve FOVINu vzdal. Tu převzal krajan Jarolímek. Pořádal pro svou uzavřenou skupinu jednou ročně schůzku s proslovem a večerí, čímž subvence skupiny byla vyčerpána.

O „spolkaření“ nebylo mezi československými uprchlíky v Nizozemsku nikdy velký zájem. Většina z nich měla vyšší vzdělání a intelektuálně jsou spíše individualisté, kteří v zemi rychle asimilují. Je proto pochopitelné, že mnozí nehodlali a se nechtěli připojit k semiprofesionálním českým politikům exulantských organizací, např. k činnosti Rady svobodného Československa. Politici exulantských organizací byli vědomě či podvědomě považováni za politiky neúspěšné, neboť nezabránili příchodu komunistické diktatury. Československých uprchlíků nebylo také v Nizozemsku mnoho a byli roztroušeni po celé zemi. I když Češi a Slováci se neradi spolčují, neznamená to, že v emigraci neměli po r. 1948 o národní věci zájem, jen to nevyjadřovali (oproti Maďarům nebo Polákům) organizovaně. Češi mají v sobě jakéhosi vnitřního nepřitele, proti kterému se musí postavit. Politické či spolkové vedení to vždy „dělá blbě“. Podle jednoho Čecha chce každý být předsedou a to prostě ve spolku nejde. Nedůvěra a ostraha před komunistickými špiony chuť ke spolkaření také nepodpořila. Možná to vše sehrálo svou roli. Českoslovenští uprchlíci/usedlíci v Nizozemsku se nejraději setkávali s malým kroužkem krajanů, kterým důvěřovali.

Jedna skupina kolem krajana Berana (v Rotterdamu) vydávala sociálně-kulturní časopis „Modrá Revue“. Beran byl duchem agrárník a nemohl odpustit poválečným českým politikům (Košíckému vládnímu programu) zákaz agrární strany. V časopise se zlobil na „zaprodance Zenkla“, ale kritizoval i Tigrida v Paříži, Čechoslováka Jostena, Hlas domova z Austrálie, Společnost pro vědu a umění, RFE, atd. Pracoval pro nizozemskou tajnou službu BVD, která mu později odmítla dát penzi, avšak tento spor nakonec vyhrál. Snaha o sdružení podobných skupin do většího celku nebyla úspěšná.

Vlastislav Chalupa, Mojmír Povolný a Ivan Gaďourek se znali již jako studenti na brněnské univerzitě a hned po komunistickém puči odešli do ciziny, Gaďourek do Nizozemska. Založili v cizině skupinku, která nesla důstojný název Československý zahraniční ústav (ČsZÚ). Jedním z cílů byla obroda politického stranictví a v jejím rámci spojení všech socialistických sil v jednu politickou organizaci. Velkou ctizádostí Ústavu bylo stát se studijním oddělením této socialistické strany, podobně jak ho měli britská a nizozemská sociálně-demokratická strana. Chalupa konstatoval už začátkem r. 1951, že „díky neprozíravosti jedněch a zlé vůli druhých“ se těchto cílů nedosáhlo a Ústav se ocitl v jakési prázdnotě. Hlavně Gaďourek s několika přáteli pokračoval ve vydávání časopisu „Tribuna“. Tam vycházely rozbory politické a sociální situace v Československu, určené hlavně sociologům (pro laiky málo čtivý text). Podle pozdějších informací byl Chalupa prý od začátku agentem české tajné policie STB. Tragedie byla, že právě on koordinoval jménem Zahraničního ústavu domácí odboj a tím zapříčinil zatčení Čechů, členů odbojových skupin. Neuvěřitelné dnes je, že jeho spolupracovníci byli tak naivní, že navzdory podezřelému chování Chalupy mu tak dlouho důvěřovali. (I. Gaďourek, „Cestou Komenského“, 2006) Jako studenti se chtěli s nadšením podílet na „odboji“ a neuvědomili si dostatečně, že svým neopatrným chováním přivedli mnohé lidi doma do neštěstí.

Situace v Nizozemsku v r. 1968 a poté byla zcela jiná než těsně po válce. Jakoby čeští a slovenští uprchlíci v r. 1968 a poté přišli do zcela jiné země, než uprchlíci kolem r. 1948. Nizozemsko se mezitím zmodernizovalo, ekonomicky, ale i společensky vyvinulo a bylo ve všech aspektech na dobré úrovni. V Nizozemsku existovalo velké rozhořčení nad brutálním zásahem vojsk Varšavské smlouhy v Československu. Moskva nechtěla akceptovat jiný druh socialismu než její a chtěla ukázat, že netoleruje žádnou úchylku. Tím velice podlomila zbytky vážnosti, kterou snad ještě (stalinistická) komunistická strana Nizozemska měla.

J.W. Becker, sociolog, rozeznává v Nizozemí pět následujících generací: generace narozená v letech dvacátých zažila ekonomickou krizi a druhou světovou válku. V této generaci vládly klasické ctnosti a hodnoty jako šetrnost, vysoká pracovní morálka, láska k vlasti, atd. Pak následuje „tichá generace“, narozená těsně před druhou světovou válkou. Existoval u ní strach před třetí světovou válkou, neboť se válčilo v Koreji, byl to čas studené války, hierarchického rozdělení společnosti, čas černobílých řešení a malých odstínů. Generace narozená po válce by se dala nazvat „protestní generace“. Byla již vychována v míru a blahobytu a snad proto šla s elánem ve špépějích velkých ideálů Francouzské revoluce, svobody, rovnosti a bratrství, a jevila se jako rebelující proti vládnoucímu systému. Vrchol těchto protestů by se dal vidět v pařížské revoltě v květnu 1968. Tak zvaná „ztracená generace“, („generatie nix“), narozená kolem r. 1955, byla poznamenána zmenšováním se pracovních možností a uskromňovanou vládní politikou, co se sociálního zabezpečení a kultury týče. Poslední pátá generace se nedá ještě plně charakterizovat.

Emigrace 1968

Na jaře r. 1968 jsem postřehl na dálnici někde v Nizozemí škodovku s československou značkou a vlaječkou za zadním oknem. Byli to pravděpodobně mladí lidé na turistické návštěvě Nizozemska. Zamával jsem jim a cítil se šťastný. Byl to pro mě důkaz, že my Češi a Slováci nejsme nějaká nepodařená stvoření lidského pokolení, která v komunistické diktatuře žije spokojeně a je izolovaná od civilizovaného světa ve svém materialistickém životě. Člověk se styděl občas za svou zemi, kde po dlouhý čas panovala i horší diktatura a cenzura než v Sovětském svazu. Na otázku „proč byli Češi horší Turci“, jsem svým přátelům v Nizozemsku nemohl odpovědět. Že by to souviselo s českým charakterem, uměním přežívat, snahou přizpůsobit se a nanejvýš „švejkovat“? Je pravda, tito mladí turisté byli jen první vlašťovkou, ale ta se tady konečně objevila. Jsme zase normální lidé, kteří si zajedou kam se jim zachce. Jaké zklamání, když vpádem vojsk Varšavské smlouvy bylo Československo uvrženo zpět do temna a my emigranti byli zase utvrzeni ve své nejasné identitě. Naturalizovaní, ale bez rodné země.

Českoslovenští uprchlíci v r. 1968 byli studenti a zase většinou lidé s vysokým vzděláním a kvalifikací, intelektuálové všeho druhu, vědci, hudebníci a umělci. V Nizozemsku byli dobře přijati a dostali dobré možnosti vystudovat nebo se profesionálně (na univerzitách, vysokých školách, v podnicích, orchestrech atd.) dobře uplatnit. Přesto zela mezi mnohými mladými Nizozemci a československými uprchlíky ideologická propast. Většina mladých Nizozemců (hlavně studentů) prodělala „flower power“, demonstrace proti válce ve Vietnamu, protesty proti umístění amerických raket s plochou drahou letu („kruisraketen“ a Pershing II), proti jaderným elektrárnám a jaderné energii vůbec, byli členy nebo sympatizovali s hnutím krakers (krákerů), s hipíky, Dolle Mina's (feministické radikály), „Provo“ a trpaslků (kabouters). Aktivně protestovali proti „apartheid“ v Jižní Africe, proti sňatku korunní princezny Beatrix s německým šlechticem Claus von Amsbergem v Amsterdamu (1966), a hlavně se mnozí mladí podíleli aktivně na „demokratizaci“ univerzit a celé společnosti vůbec. Dle mého úsudku díky všem těmto divokým a občas naivním akcím se nizozemská společnost stala svobodnější, demokratičtější a politika průhlednější.

Levicové nadšení mladých nizozemských intelektuálů bylo poměrně rozšířené. Opíralo se o povrchní znalost socialistických ideí a hesel vycházejících ze zemí tak zvaného socialistického bloku, ideologie Mao Ce Tunga, Trockého, Che Guevary a podobně. Názory většiny českých emigrantů se jim zdály konzervativní, zastaralé, maloměšťácké. Nizozemští

levicoví studenti a intelektuálové přičítali názory českých emigrantů tomu, že komunistická diktatura svým potlačováním svobod, omezováním svobodného vývoje názorů a celého společenského života, zřejmě úspěšně omezila rozhled svých občanů. Naopak, levicovost Nizozemců byla pro české emigranty prostě nepochopitelná.

Vzpomínám si, jak jsem začátkem r. 1968 pracoval s jedním psychologem na Leidenské univerzitě na určitém výzkumu. Při první návštěvě jeho pracovny mě překvapil obraz Lenina v životní velikosti. Můj spolupracovník a hostitel postřehl mé rozpaky a tak jsme věnovali část rozhovoru našim ideologickým názorům. Snažil jsem se mu vysvětlit mé překvapení a poukázal na to, že právě díky tomuto muži jsem dnes zde. Tito mladí „pokrokoví“ Nizozemci znali myšlení Lenina jen povrchně, idealizovali „spravedlivá“ marxistická východiska socialistické společnosti a neměli zájem o naše praktické zkušenosti s komunismem, naše zklamání a i zatrpklost. Nelze říct, že měli skutečně komunistické sympatie. Malá – stalinistická (později maoistická) - nizozemská komunistická strana živořila a nakonec se sloučila s „progresivní“ křesťanskou stranou PPR (Politieke Partij Radicalen), Evangelische Volkspartij (EVP) a pacifisticko-socialistickou stranou PSP v tak zvanou Zelenou levici, stranu, která je dosud zastoupená v parlamentu.

Ani u českých a slovenských starousedlíků neměli tito „posrpnoví“ emigranti velkou důvěru. Někteří „noví“ záviděli starousedlíkům jejich dobré profesionální pozice a materiální úroveň. Zapomínali na to, že tito se dlouhé roky museli značně přičiňovat, aby tohoto standartu dosáhli. Mnozí starousedlíci nemohli zase těm novým odpustit, že jejich začátky v zemi byly materiálně lehčí než jejich. Necháпали, že nechtějí nosit věnované věci a že si chtějí najmout jen slušné byty, když oni se před dvaceti lety museli spokojit se vším, co dostali. Záviděli totiž, že sami přišli po válce do chudobných poměrů, kdežto ti „posrpnoví“ už do prosperující země, s vysokou životní úrovní v době konjunktury. Citát prof. Z. Dittricha: „Byl zde problém nedůvěry atp. Vzhledem ke komunistickým špiclům a agentům. To jistě ovlivňovalo postoj mé generace k posrpnovým emigrantům, z nichž mnozí měli dubiózní, resp. ne neposkvřněnou minulost. Sám jsem držel nesmírně odstup k těm českým studentkám, které útekem či sňatkem přišly sem a pak aby mohly dojíždět k mamince, asi na velvyslanectví vykládaly i co nevěděly...“

Celá řada českých a slovenských turistů byla v Nizozemsku v r. 1968 zaskočena událostmi v Praze. Mnozí z nich, ale i někteří pozdější uprchlíci doufali, že se zanedlouho zase vrátí domů a proto nebyli ochotni se politicky angažovat, nechtěli se „zkompromitovat, aby jim to po návratu nemohl někdo vyčítat“. Odmítali ze začátku proto také jakýkoliv kontakt nebo registraci u nizozemských úřadů nebo organizací, aby jim po případném návratu do vlasti policie „nesprávné jednání“ na Západě nemohla dokázat. Někteří nechtěli požádat ani o finanční nebo sociální podporu, na kterou (ze zákona Algemene Bijstandswet z 1. ledna 1968) měli právo. Nizozemské ministerstvo vnitra a sociální péče proto nemluvalo o uprchlících, ale o v zemi uvízlých Čechoslovácích (gestrande Tsjechoslowaken). Nakonec požádalo asi 150 Čechoslováků o politický azyl. Azyl dostal jen ten, kdo odpovídal Ženevské dohodě z r. 1951, tedy komu hrozilo pronásledování na základě rasy, náboženství, národnosti nebo politického smýšlení. Interpretace této definice není lehká a nizozemští úředníci mohli jen vycházet z výkladu dotyčného. Ostatní, např. ti, co uvedli, že chtějí žít jen v ekonomicky lepší situaci, mít volnost ve výběru zaměstnání a mít lepší placené postavení, dostali jen povolení k pobytu. Byli i „uprchlíci“, kteří v těch chaotických dnech mohli jet do Prahy pro svou rodinu, osobní majetek jako knihy a šatstvo, dokonce i pro nábytek. Každý z těch asi tisíc „posrpnových“ uprchlíků dostal nakonec dobrou práci, sociální podporu nebo stipendium, aby mohl dostudovat. Až na pár výjimky se všichni dobře uchytili.

Na základě svého nerozhodného postoje, své snaze udržeti si možnost se do vlasti vrátit, volila řada posrpnových uprchlíků neutrální Švýcarsko. U mnohých se jednalo o jakési životní zklamání a rezignaci, a úprosto nechtěli se podílet na aktivním společenském nebo politickém životě v zahraničí. Posrpnoví emigranti byli znechuceni zpolitizovaným životem ve vlasti, chtěli mít konečně klid a žít svobodně mimo jakoukoliv politiku. Přišli sem, aby prožili klidný život a asimilovali se v nové zemi. Proto se nechtěli také politicky angažovat. To starousedlíci, bývalí uprchlíci kolem r. 1948, pochopit nechtěli.

V rozhovorech s novými uprchlíky jsem byl konfrontován s jejich naprostou neznalostí země, do které se většina dostala náhodou. Trpěli nejistotou, nerozhodností a často i osamocením. Byl jsem přesvědčen, že my, starousedlíci, můžeme těm novým poskytnout důležité informace, obeznámit je se zdejšími poměry a poskytnout jim možnost v započaté politické diskuzi o demokratickém socialismu v ČSSR zde pokračovat. Co by tomuto účelu lépe sloužilo než vlastní časopis? Název „Okno dokořán“ měl tuto snahu symbolizovat, vyjádřenou v prvním čísle v únoru 1969: „... cílem časopisu je vytvořit tribunu pro emigranty staršího či nového původu, tribunu, kde by bez obav mohli psát o všem, co jim leží na srdci i částečně pokračovat v boji o demokratická práva...“

Po vydání prvního čísla „a titre personnel“ byla sestavena široká redakce. Brzo jsem viděl, že moje snaha dojít ke spolupráci mezi ideologicky rozdílnými uprchlíky byla naivní. Už brzy nastaly vážné ideologické spory mezi konzervativními a „Dubčkovskými“ členy redakce. Ti „konzervativní“ dosáhli svého, zaměření Okna mělo být jasně jen „protikomunistické“. Konzervativní jádro redakce nechtělo pochopit, že období Dubčeka znamenalo pro mládež určité uvolnění, proto bylo těžké od těch mladých očekávat jednostranný a fanatický protikomunismus, být radikálně proti Dubčekovi. Nakonec jsem se i já dostal s těmito konzervativními členy redakce do sporu a v r. 1970 jsem z redakce vystoupil. Název časopisu Okno dokořán byl změněn na Okno („Okno dokořán otevřené může zavinit průvan, což není zdravé“). Nová redakce se postarala o to, aby se průvanu už nikdo nemusel bát. Okno se stalo, dle mého mínění, tím, co vytýkalo svým protivníkům: propagačním plátkem konzervativních antikomunistů, ve kterém nebylo místa pro jiné názory. Později byl i Havel a Charta 77 v časopise prokádováni a odmítnuti. Protože taková propagačním duchem zastaralá emigrace neměla u ostatních emigrantů ohlas, nenašla redakce dosti dopisovatelů a časopis byl z velké části zaplňován přetisky článků z jiných exilových časopisů, samozřejmě podle jejich ideologického výběru. Spojením redakce s nadací Komenského se vyřešila finanční stránka vydávání časopisu (subvence od organizace FOVIN) a tak se redakce nemusela ucházet o přízeň čtenářů a posílala časopis (i nežádaně) všem krajanům zdarma. Vydávání Okna bylo v r. 1988 po ukončení holandské subvence zastaveno.

Jeden vedoucí člen redakce časopisu Okno se stal členem tajného klubu „Pěti nul“, který se snažil i „nekonvenčním způsobem“ zlomit sílu levicových emigrantů (např. zasíláním anonymních obvinění a dopisů). Do jeho úzkého kruhu přátel a redakce Okna se vloudil m.j. i československý agent Marák, který členy redakce jmenoval i ve své knížce „Spolek mrtvých stínů“ (Praha, 1974). Všem členům redakce bylo nato odňato československé státní občanství a redakce se rozpadla. Okno vedl nadále jeden vedoucí redakce a tak se stala z Okna „one man show“. Marák se prý po r. 1989 stal úspěšným podnikatelem na Moravě.

Jarda Hutka (nar. 1947 v Olomouci) byl po podepsání Charty 77 s manželkou Danou nucen v říjnu 1978 opustit vlast a díky panu Kombrinkovi, člena sociálnědemokratické strany PvdA a později poslanci, se uchýlil do Rotterdamu. Nizozemci Hutkovým nabídli možnost politického azylu. Jarda náležel duchem k mladé generaci „Pražského jara“ a umínil si

v duchu opozice proti normalizaci let sedmdesátých zůstat i v cizině českým svobodným písničkářem. Věřil, že když nechá v Nizozemsku zpívání, dosáhne bolševik toho, o co usiloval doma, že mu tedy zavře ústa. Jarda zůstal osamělým lidovým písničkářem, žijícím ze své minulosti a konsekvtně plnil takto své politické poslání/úřed. Byl v Nizozemsku však jak ryba na suchu. Potřebovali-li Nizozemci na nějaké protestní akci českého „disidenta“, on byl vždy ochoten, i po deseti letech života v Nizozemsku, jim tuto roli zahrát. Samozřejmě, že ho vyhnanství tísnilo, hlavně odloučení od nadšených davů mladých, které ho v roce 1968 doma rády poslouchaly. V cizině postrádal živnou půdu pro inspiraci a tak opakoval stále svůj starý repertoár (a moravské balady) a to jen v češtině. Snažil se komponovat i písničky z nizozemského prostředí, ty neměly však u mladých Nizozemců ohlas a on zatrpkl. Konzervativní čeští emigranti mu vytýkali, že nechce pracovat a žije jen ze sociální podpory. On se cítil však svobodným umělcem, byl v pravém slova smyslu exulantem a také jako první se po politickém zlomu v r. 1989 do Čech hned vrátil.

Existovaly publikace Nizozemců o Československu, jako „Info over Charta 77“, „Oost-Europa Verkenningen“ a j., a někteří čeští a slovenští emigranti poskytovali redakcím důležité služby, např. jako překladatelé. Několik mladých Nizozemců založilo vzpomenutou skupinu pro informaci o Chartě 77, aby seznamovali nizozemské zájemce s jejími myšlenkami a osudy. Tento časopis vycházel od r. 1981 do konce r. 1990. Časopis se vyznačoval dobrou kvalitou, jak obsahově, tak grafickou úpravou. Několik českých posrpnových emigrantů bylo aktivními spolupracovníky redakce (Vladimír Bína, Jana Danielová (pseudonym Věry Ebels-Dolanové), Daniela Hutková - Macíková a Dáša Nedorostková). Bylo však i mnoho českých a slovenských emigrantů, kteří zůstali vůči Chartě 77 rezervovaní pro její úzký styk s členy holandské „progresivní“ (levicové) organizace IKV (Interkerkelijk Vredes Beraad). Tato organizace pořádala jednostranné akce proti atomovému zbrojení NATO atd.

Nepříjemný rozkol v české emigraci způsobilo vyhlášení možnosti si „poměr k Československé socialistické republice upravit“ (koncem let sedmdesátých a v letech osmdesátých), tedy zaplatit za studium v ČSSR, (částka byla určena českými úřady podle aktuálního výdělku emigranta!), požádat o milost, byl-li žadatel za útěk odsouzený. Potom mohl požádat o československé vizum. Záleželo zcela na československých úřadech, zda mu vizum pak bylo uděleno.

Velká část emigrantů v Nizozemsku, ale i v Německu a jinde v Evropě tak učinila. Jiní tuto možnost nevyužili, hlavně z principálních politických důvodů, nechtěli například takto komunistický režim ve vlasti finančně podpořit.

Populárně-vědecké sympozium

V letech osmdesátých minulého století existoval spolek Comenius jen na papíře. Byla to uzavřená skupinka, scházející se jednou ročně na placenou večeři s proslovem Jarolímka. Na jedné přátelské návštěvě u manželů Ivanyi, také čs. mediků, jsme hovořili o možném zorganizování „nějakého setkání“ pro české a slovenské lékaře v Nizozemsku, například nějaké lékařské sympozium. Toho nápadu jsem se chopil. Promluvil jsem si s Josefem Hroudou, který až do své penze pracoval v naší nemocnici, Elisabeth Gasthuis, v městě Haarlemu. Byl hned nápadem nadšen, stál vždy pozitivně vůči všem iniciativám ve prospěch Čechů a Československa. Neznali jsme počet českých lékařů v Nizozemsku a tak jsme iniciativu rozšířili i na ostatní zde žijící vzdělané Čechy. Měli jsme možnost zdarma použít konferenční místnosti v nemocnici a za poměrně malý poplatek dostat i občerstvení. Nemocnice není samozřejmě kulturní zařízení a tak jsme dali do programu i lékařské

přednášky (o AIDSu a vlivu podnebí na zdraví člověka). Na základě špatných zkušeností s politickým spolkařením v Nizozemsku jsme si vytyčili jako východisko, že setkání musí být nepolitické. Výběrem pozvaných jsme se omezili – dle našeho úsudku -jen na demokraticky smýšlející krajané, kteří nespolupracují s komunistickým československým zastupitelstvím v Haagu. Ani jsme nechtěli založit nějakou novou krajaňskou organizaci, ale doufali jsme, že v případě zájmu jiná skupina nadšených krajanů příští rok jinde tuto iniciativu převeze a tak se bude v těchto setkáních na různých místech v Nizozemsku pokračovat.

První sympozium v sobotu 26. dubna 1986 bylo velmi úspěšné. Jiná skupina byla ochotná podobné sympozium zorganizovat příští rok v Alkmaaru (25. dubna 1987). Protože se zájemci na organizování sympozia v dalších letech už nenašli, pokračovala stále stejná skupinka nadšenců (Josef Hrouda, Julie Bobková, Helena Orlová, Mirek a Alena Vonkovi, Ivan Gad'ourek, Věra a Karel Pokorní a autor) v každoročním pořádání sympozia v Heemstede v restauraci Groenendaal. Snažili jsme se pokaždé vybrat pro přednášky krajané, kteří „měli opravdu co říct“, což se podařilo. Úkolem sympozia bylo také ukázat, jak jsou někteří krajané odborně činní. Díky dobrému jménu této akce se sympozia zúčastnili jako řečníci i někteří krajané z ciziny (M.Povolný, USA, J. Adámek, Belgie, K.Hvížďala, Německo, Vl. Škutina, Švýcarsko). V kulturním pořadu účinkovala celá řada čs. hudebníků žijících v Nizozemsku. Na každém sympoziu byl přítomen Václav Hora s bohatým výběrem knih, publikovaných českými exilovými vydavatelskými (české knihkupectví Dialog ve Frankfurtu nad Mohanem). Poté co Julie Bobková složila funkci předsedy přípravného výboru sympozia, převzal ji Josef Hrouda a našlo se nové místo pro konání sympozia v konferenčním středisku Drakenburgh v Baarnu, kde se pořádá dosud.

Ženy, které se v té době provdaly za Nizozemce a žily legálně v Nizozemsku se často setkaly s negativním postojem emigrantů. Někteří emigranti se na ně dívali s nedůvěrou. Pravda není asi tak černo-bílá. Některé z nich neoplývaly sympatiemi pro režim a některé dokonce i pašovaly dokumenty disidentů do ciziny. Konec konců neměl jejich důvod se v Nizozemsku vdát nic společného s politikou. Teprve ve spolku Demokratických Čechů a Slováků, založeném v r. 1989, našli migranti různého politického ražení společnou půdu, neboť tenkrát šlo všem o podporu demokratického vývoje v Československu.

Sokol a Skaut v Nizozemsku

Paní Šipková- Radosová v Delftu založila v r. 1972 tělovýchovnou jednotu Sokol, do kterého se přihlásilo asi 35 členů a asi 20 chodilo pravidelně, nebo občas, si do Delftu zacvičit. Pořádaly se i výlety do přírody, k moři, a členové se sešli i ke třem společenským večerům. Pro malý zájem se jednota Sokol Delft zrušila. Skupina krajanů se zase věnovala organizaci československého skautingu. Tito skauti se zúčastnili i evropských nebo nizozemských letních táborů. V roce 1990 založilo několik krajanek, m.j. Helena Nieboer Hnátková kroužek Bohemica, který jednou organizoval i český ples v Haagu. Krajanka Nieboer se provdala legálně do Nizozemska a i zde se věnovala – za spolupráce s československým velvyslanectvím – českým lidovým tancům. Neměla zájem o politiku, jen o lidové umění.

Doslov

Většina emigrantů se snažila vybudovat si na Západě svou existenci. Tento spořádaný, pracovitý život emigranta byl konec konců silnou podporou demokratické západní společnosti. I když se většina českých a slovenských emigrantů nepodílela na organizované emigrantské činnosti, neznamená to ještě, že na svou zemi zapomněli a nepodporovali v rámci svých osobních, velmi limitovaných, možností obnovení svobody ve vlasti. Už jejich pouhá

existence v cizině byla důkazem nespravedlnosti režimu v zemi, kterou víceméně nuceně opustili. Mnozí dělali pro československou věc v tichu užitečnou práci, např. šířením znalostí o poměrech, literatuře a pod. Ve svém osobním kruhu přátel, v zaměstnání atd. „Naši věc“ jsme podporovali také odbíráním exilového tisku, kupováním gramofonových desek vydávaných protestními písničkáři (Kryl, Hutka atd.) a hlavně kupováním české a slovenské literatury vycházející v emigrantských nakladatelstvích na Západě a přispíváním na tiskový fond, aby se určitá část knih dostala do Československa. Věřili jsme, že svobodná literatura byla v dané situaci zbraní proti komunismu, který všechen projev volného myšlení chtěl utlumit a ovládnout. Někteří z nás publikovali také v exilovém tisku a přispívali tak k svobodným diskuzím, které se doma nemohly vést. Účastnili jsme se demonstrací, organizovaných Holanďany na výročí komunistického puče v Československu, vpádu vojsk Varšavské smlouvy, na podporu vězněných českých a slovenských disidentů, podporovali jsme akce Holanďanů proti zneužívání psychiatrie při pronásledování politických disidentů, finančně přispívali na akce pro pomoc čs. disidentům. Nikdo dnes nemůže přesně zhodnotit bilanci tohoto drobného osobního úsilí ve prospěch navrácení svobody ve vlasti.

O exilu po 1968 v Nizozemsku platí podle mého úsudku stále slova Remeše, bývalého předsedy spolku „Komité svobodných Čechoslováků v Nizozemí“ v letech padesátých : „Jak vidět, Republiku jsme neosvobodili, na to nebyla ani doba, ani naše síly. Snažili jsme se být k prospěchu politickému exilu roku 1948 a krajanům, věrným Masarykově tradici. I ti spolutvoří český a slovenský národ...Můj osobní názor je, že my uprchlíci třetí generace se nemáme čím chlubit, ani za co stydět. V porovnání s dvěma předchozími generacemi byly naše výsledky mizivé. Ale také jsme se nekompromitovali kořistí.“

Hašteření emigrantů není typické jen pro naši českou emigraci 1948 a 1968. Ruská emigrace (v Paříži), ale i nizozemský odboj v Londýně za druhé světové války nám nejsou světlými příklady. Mám dojem, že díky politickým rozdílům, charakterovým faktorům atd. existovaly a existují v každé politické emigraci neshody a konflikty.

Nizozemští novináři a politici nechtěli s českými a slovenskými uprchlíky spolupracovat, neboť předpokládali, že díky zkušenostem a historii, jsou příliš subjektivní. Toto byl i všeobecný postoj v Západním světě. Uprchlícké organizace nebyly nikdy pozvány ke konzultaci a ani z dobrého emigračního tisku nebyly převzaty zprávy o Československu. Západní politici chtěli také pokračovat v mírové koexistenci se Sovětským svazem a v tomto smyslu jim českoslovenští uprchlíci nevyhovovali. V mezinárodní politice se jednalo o „větší věci“. Nemůžeme proto také dnes tvrdit, že Češi doma si svobodu vybojovali. Byl to Gorbačov, vůdce Sovětského svazu, a bylo to zkrachování plánované ekonomie a následné politické změny tam, které nakonec přinesly svobodu i nám. Nebyl to tedy hlavně lid doma, který komunismus odstranil. Jako překvapení spadla i našemu lidu dnešní svoboda do klína, protože systém se prostě zhroutil (implose). Nakonec už ani sami komunisté ve svůj politický systém nevěřili a nepodporovali ho.